

Onbehagen en levensmoed

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Versijnt om de veertien dagen

**23ste jaargang nummer I
6 januari 1968**

Hoofredacteur: dr. A. L. Constandse

Redactieraad:

mr. dr. M. Rood-de Boer, prof. dr. J. C. Brandt
Corstius, H. Mozes, mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof

Redactiesecretaris: F. C. van Soesbergen jr.
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641

Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijzen per jaar:
voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname,
Curaçao en de Antillen f 9,50,
overige landen f 12,-

Losse nummers f 0,50

In dit nummer (8 pag.) o.a.:

Dr. A. L. Constandse: Onbehagen en levensmoed
(pag. 1 en 4)

Prof. Dr. J. P. van Praag: Ten Afscheid (pag. 4)

Casper Vogel: Mahlzeiten (pag. 5)

H. R. O. Snijder: Mutatie van de mensheid
(pag. 6 en 7)

DE feestdagen zijn voorbij. Zelden is er zoveel begeerlijks gekocht, zijn de maaltijden zo uitgezocht geweest en hebben er zoveel lichten in de huiskamers gestraald. Welvaart is altijd betrekkelijk. Maar zij bleek toereikend genoeg om een sfeer van behagen te scheppen voor de overgrote meerderheid van onze landgenoten. Maar aan de andere kant kwamen er ook meer onlustgevoelens tot uiting dan voorheen. Het maandblad De Gids wijdde er zijn laatste uitgave van het oude jaar aan, met als leuze: 'In mensen een onbehagen.' In een merkwaardig dichtelijke inleiding wees Professor A. de Froe (die een nieuwe vertaling van het Boek Genesis van commentaar heeft voorzien) op een bittere tendens in het scheppingsverhaal. Daar staat hoe God ontdekte 'dat de boosheid des mensen groot was op aarde.' En 'toen berouwde het den Here dat hij de mens op de aarde gemaakt had, en het smartte hem in het hart.' Professor de Froe zegt dan: 'Geven wij de verheven 'Auteur van het onbehagen' gelijk. Geen nobel en almachtig mens zou ooit de verantwoordelijkheid voor dit werkstuk willen dragen.' En ook verder bleek duidelijk uit toespraken, preken, liederen, en commentaren, dat onze stemming gedrukt wordt door de nood van honderden miljoenen in arme landen, door gewelddadige conflicten, wreedheden, burgeroorlogen, de krijg in Vietnam en al wat de mens van deze eeuw verontrust. In De Volkskrant lichtten de jeugdpredikanten Dronkers en Prast toe, waarom zij met Kerstmis aan 'het bedrog van dat éne dagje vrede op aarde' niet wilden meedoen, en een anti-kerst-kapel wilden inrichten, waarin de mensen geconfronteerd zouden worden met wandschilderijen, foto's, getuigenissen betreffende massaal kinderleed, machtsmisbruik, de nalatigheid der kerken die afgoden dienen en politieke heersers. Diep moet het onbehagen zijn, dat tot zulke manifestaties leidt. En oprecht. Elke humanist zal er begrip voor hebben, want los van geloofsvormen en symbolen hebben de mensen meegevoel, zedelijke idealen en verontwaardiging over wreedheden met elkaar gemeen.

MISSCHIEN zou men de indruk kunnen krijgen, te doen te hebben met boete-predi-

kende feestverstoorders. Zo wanneer dominee Prast zegt: 'Het kan niet meer, hè, met volbehangen kerstbomen, tafels met cadeautjes, lekker vreten, verveling...' Maar het gaat om iets anders. 'Slechts één dag een beetje lief zijn voor elkaar, dat heeft geen zin. Wat in ieder geval de moeite waard kan zijn, is te proberen het altijd voor de mensen beter te maken. Betere omstandigheden. De mensen die honger hebben moeten kunnen eten, kunnen leren, plezier kunnen hebben...' Het gaat dus wel degelijk om het opwekken tot de verwezenlijking van positieve hervorming der wereld. Daarbij komt tot uiting dat het fatalisme moet worden doorbroken, ook het passieve geloof aan de ingeboren slechtheid der mensen. Er staat wel zo iets in de bijbel, juist in Genesis, namelijk dat God zag hoe de overwegingen van het menselijk hart 'te allen tijde slechts boos waren.' Maar de moderne christenen zijn hoopvol wat de vermogens aangaat van de mensen om tegen het kwaad te vechten. De evolutie van hun geloof naar een vorm van humanisme verloopt in brede kringen met bijna revolutionaire drang.

Men bedient zich nog wel van een traditionele terminologie. Als echter de intentie, als het motief algemeen-menselijk en universeel is, kan men de regionale uitdrukkingen wel over het hoofd zien. De bedoeling der christenen is dan immers dezelfde als die van moslims, hindoes, joden of boeddhisten, of van heidenen en atheïsten. Zoals het woord 'geloof' hier wordt gebruikt kan het worden vertaald met 'goede wil.' Ook wij zeggen wel eens, dat wij 'aan de mensheid geloven,' terwijl wij daarbij allereerst bedoelen, dat wij de mogelijkheid willen vergroten om de beschaving tot een hoger sociaal en zedelijk peil te kunnen verheffen. In die zin gewagen wij veel meer van een wilsdaad dan van een zekerheid, meer van een taak dan van een belofte. In de moderne 'God-is-dood-theologie' wordt sterk de nadruk gelegd op de ónmacht van Christus, op zijn weerloos lijden. Hij is geen verlosser, geen heerser en geen held. In dit symbool kan degeen, die dit wil, de geteister-

(Vervolg op pag. 4)

KRITISCH ALLERLEI

De Paus I

In december heeft paus Paulus VI voorgesteld, de eerste januari overal ter wereld tot een dag van de vrede te maken. Hij zag de vrede bedreigd door verschrikkelijke gebeurtenissen, en laakte een eerzuchtig nationalisme, veroveringen en onderdrukking. 'Er bestaat ook een thans op vreselijke wijze toegenomen gevaar dat de mens zijn toevlucht zal nemen tot de gevreesde uitroeiingswapens, waarover bepaalde landen beschikken.' Maar aan het einde van de boodschap wordt er gewaarschuwd tegen verkeerde conclusies. 'Het woord vrede betekent niet pacifisme, het verbergt geen luie en laffe levensopvatting, het proclameert integendeel de hoogste en universele levenswaarden: 'de waarheid, de rechtvaardigheid, de vrijheid en de liefde.' Niemand mag (aldus de paus) de risico's ontlopen, die vereist zijn voor het vervullen van grote plichten en gevaarlijke ondernemingen. Maar daar hoort de strijd voor het pacifisme blijkbaar niet bij: dat schijnt lui en laf te maken. Waarschijnlijk heeft men in het Vaticaan twee boodschappen door elkaar gehaald: één voor de vrede en een ander voor militaire weerbaarheid en krijgsmoed.

De Paus II

De Wereldraad der kerken heeft terecht aanmerking gemaakt op deze laatste passage en daarop is te Rome weer een toelichting gegeven, die niets verduidelijkt. Maar de laatste tijd komen er steeds meer berichten, die inhouden dat het Vaticaan er over denkt, het lidmaatschap aan te vragen van de Verenigde Naties. Inderdaad is de paus formeel staatshoofd, zijn dwergstaafje (een stadswijk!) is door gezanten vertegenwoordigd in tal van landen en hij ontvangt politici van allerlei richtingen. Wordt het Vaticaan eens lid van de V.N. dan zal het wel zeer belangrijk zijn te weten waar het staat in de felle machtsstrijd der bewapende mogendheden. En in hoeverre de door de paus benoemde bisschoppen gehouden zijn zich te conformeren aan het beleid van Rome. Wij zijn er zeker van dat de overgrote meerderheid der katholieken hun hart vasthouden bij de gedachte alleen, dat het Vaticaan aan concrete actuele politiek gaat doen, zonder zich tot morele en geestelijke kwesties te beperken. Op dit laatste gebied komen al ontsporingen en kortsluitingen genoeg voor.

Ontkerstening

Aan een katholieke nieuwsdienst ontleende de Volkskrant een somber bericht over de ontkerstening in Frankrijk. Ondanks alle organisatorische hervormingen, en hoewel het instituut van de priestersarbeiders is hersteld, blijkt 'de teurstelling onder priesters en leken hand over hand toe te nemen.' De aartsbisschop van Toulouse, mgr. Guyot, heeft in een rapport verklaard, dat de priesters zelf onzeker zijn geworden. Zij zijn opgeleid voor een verhouding tussen de kerk en de wereld, die niet meer bestaat door de afnemende van het gezag der kerkelijke overheid. Zij worstelen met de vraag, wat begrippen als erfzonde, hel en hemel, de onverbreekelijkheid van het huwelijk en allerlei traditionele moraalcodes nog betekenen. De geestelijken zijn ontmoedigd, zo wordt gezegd, of zij treden uit het ambt en er is geen toevloed meer van nieuwe roepingen. Ook het aantal kloosterlingen nam van 1959 tot 1967 af met acht procent. 'Wij zijn opgevoed tot herders van een volk van gelovigen, maar nu moeten wij tegelijkertijd missionarissen zijn voor een ongelovige wereld,' zo verzuchtte mgr. Guyot. 'De bisschop moet nu leren te luisteren en zoeken. Het is soms beter te zwijgen dan zonder voldoende onderscheid te spreken.' Inderdaad is de katholieke kerk in de fase gekomen - althans in West-Europa - van een tweede hervorming, vooral door de emancipatie van de leken.

Godsdienstkennis

Een sectie van de katholieke schoolraad in ons land heeft vastgesteld dat de 200.000 katholieke jongeren, die vakonderwijs genieten, 'vreemde ideeën' hebben over geloof en kerk. 'De oorzaak hiervan ligt in het gebrek aan contact tussen priesters en deze toekomstige arbeidsters en arbeiders, modinettes, timmerlieden, bouwvakkers, winkelmisjes.' Ook de ouders vermogen zelden hun kinderen op te voeden in de katholieke leer: zij kozen een katholieke school voor hun kinderen 'uit traditionele overwegingen en minder uit een overtuiging.' De Volkskrant (van 2 en 7 december) vermeldt soortgelijke klachten van het Katholiek Onderwijzersverbond over 'het verflauwd godsdienstonderricht' op de lagere en de kweekscholen. Belangwekkend is daarbij dat wordt gezegd dat de jonge onderwijzers 'onvoldoende zijn voor

bereid of door al te progressieve godsdienstleraren met minachting voor het godsdienstonderwijs hun arbeid hebben aanvaard.' Men zal ook dit onderricht pogen aan te passen aan de gewijzigde omstandigheden. Maar hoe?

Priesterhuwelijk

Hoezeer de Nederlandse katholieke wereld in beweging is wordt geïllustreerd door de polemieken over het priesterhuwelijk, dat vóór de elfde eeuw algemeen toelaatbaar is geweest. In Den Bosch moest de voorzitter van de bisschoppelijke rechtbank betreffende huwelijkskwesties, Mr. L. C. M. Meyers, die in 1954 priester werd, zijn ambt verlaten omdat hij zelf in het huwelijk trad. Maar op 16 december is te Nijmegen Dr. H. van der Linden, die gehuwd is, tot priester gewijd. Hij is na de heer J. Loos de tweede gewezen protestantse predikant die, hoewel gehuwd, de priesterwijding heeft ontvangen. In 1960 is hij katholiek geworden, in 1964 werd hij hoogleraar te Nijmegen en hij publiceerde veel over de 'komende oecumenische kerk.' Men vraagt zich af hoe lang het nog zal duren voordat het celibaat in het algemeen niet meer verplicht zal worden gesteld. De theoretische basis ervoor is nooit sterk geweest en juist in ons land is in katholieke kringen de drang om het priesterhuwelijk te erkennen

zeer toegenomen. Maar internationaal gezien en in concilies is het verzet tegen 'aanpassing aan het wereldse' te sterk. Daar doen de oudjes het niet best.

Surseance

Een Italiaanse journalist, Alberto Cavalla, heeft een boek geschreven onder de titel: 'Het oude Vaticaan is dood, het nieuwe nog niet geboren.' In het Algemeen Handelsblad van 2 december wijdt de redacteur voor geestelijk leven een beschouwing aan dit en andere boeken over de crisis in de kerken. 'Tot in het tweede kwartaal van deze eeuw hebben de christelijke kerken niet willen noch kunnen geloven in hun faillissement, aangezegd door de toenemende macht van exacte wetenschap, sociale bewustwording, positivistische instelling en technische revolutie,' aldus de heer van Spaandonk. 'Hautain wezen zij een bilaterale overeenkomst op voet van gelijkheid af. 'Daar is in het derde kwartaal verandering in gekomen, zo meent hij, zodat de wereld aan de kerk 'na betoonde inschikkelijkheid surseance verleende.' Maar het is natuurlijk wel de vraag wat er van de theologie en de dogmatiek overblijft als 'het verlichte kerkvolk,' opgevoed in een ontwikkelde industriële wereld, zijn opvattingen geëerbiedigd wil zien. Veel mythen en taboes zullen er dan bezwijken.

In memoriam

'Vlecht - sprak zij - in mijn haar het lint.'

*De man, uit korte slaap, schrikt op,
het lichaam zit een wijl rechtop
te wachten tot het hart begint.*

*Dit is, denkt hij, wat mij resteert:
de haarkam, die nog net zo ligt
ter plaatse waar het morgenlicht
in kom en spiegel wederkeert.*

*Waarom herhaalt zich de margriet,
stijgt bliksemsnel de leeuwerik,
en maak ik, uit haar dood, een lied?*

*'Neem - zei zij - als ik sterf, het lint,
maak in mijn haar een kinderstrik,
ik kijk uit 't gras als hyacint.'*

ED. HOORNIK

*Uit 'De dubbelganger en andere gedichten,' Bakker-Daamen,
Den Haag, 1962.*

Woorden kunnen kinderen wonden

'DAT heeft hij in de bewaarschool geleerd,' zeiden de ouders van een knaapje, dat een Duitse Kindergarten bezocht. Wat had hij geleerd? Te gehoorzamen. De ouders waren daar niet zo mee ingenomen, want zij vreesden dat men een 'perfekten Diener und Untertan' van hem maken zou, en de tijd daarvoor achtten zij voorbij. Vanwaar hun vrees? De onderwijzeressen, met de beste wil bezield, wisten zelf niet dat zij doorlopend bevelen gaven. De Hamburgse psychologe Anne-Marie Tausch (zo lezen wij in Die Zeit van 15 december) heeft met haar studieploegje een intensief onderzoek ingesteld naar het gedrag van de jufs en kwam tot de conclusie, dat 82% van door hen gesproken zinnen bevelen, dringende uitnodigingen en suggestieve vragen waren. Elke halve minuut kwam er een opdracht van haar lippen en bijna zonder onderbreking werden de kinderen geleid.

Soms, bij het eten, op deze manier: 'Je mag niet zoveel praten, je moet eten... Niet spelen, maar happen... Zeg eens, wat is er met jou? ... Dan moet je alleen zitten... En neem jij je brood in je rechterhand... Als je nou niet eet, neem ik je brood weg.' Soms, bij het 'vrije spel,' met vriendelijke drang alsof het kind zelf niet kan vinden wat het aardig vindt: 'Leg nu het popje in zijn bedje... Mooi, en leg de teddy er nog naast... Misschien geef je het popje nog een groter popje, zodat het een moesje heeft... Mooi zo.' En zo voort.

Met de bandrecorder zijn ook gesprekken opgenomen, die de jufs voerden over de kinderen. Voor de helft waren die afkeurend en gering-schattend, zoals: 'Die jongen is niet goed bij zijn hoofd... Die kan je door zijn langzaamheid en flegma goed op stang jagen.' En loftuitingen waren twijfelachtig gegrond. 'Die kun je makkelijk leiden... Doet met alles mee, zoals je wilt.' Onbewust of bewust was de opvoeding autoritair, en het 'zinnig bezighouden' kwam maar al te vaak neer op dressuur. Hoe kan een kind dan zelfstandig worden, een eigen weg zoeken, rustig zijn gang gaan?

DE klacht omtrent overgrote bemoeizucht komt overigens niet alleen uit Duitsland, en zeker niet alleen aangaande onderwijzeressen. De Nederlandse huismoeders zijn, wat dit betreft, ook wat mans. Wij spreken wel veel over het aanmoedigen van ieders creativiteit, en wij pleiten voor de vrijheid van 'happenings' voor tieners en twens, maar ten aanzien van de kleuters en de jongste scholieren is een voortdurend ingrijpen aan de orde van de dag. En wie verplaatst zich in de ziel van het kind? Om er een idee van te hebben leze men eens in *Het Boek Alfa* van Ivo Michiels, met de belevenissen van een kleine jongen die zich heen en weer geslingerd voelt door alle geboden: 'bloot onder de bevelen die op hem neerkwamen en het leek wel of hij op de wereld was gezet om voortdurend in zijn blootje te staan en voortdurend bevelen aan te horen en hoe harder hij de oren dichtkneep hoe veelvuldiger ze werden.' Er was haast geen minuut van de dag zonder bevelen 'en het begon al vroeg met hop uit je bed en hop bidden en hop een plasje doen en het ging voort met hop bidden en hop eten en hop bidden en hop een kus aan je vader die opstapt en hop een kus aan je moeder die thuisblijft en hop je tas...' en zo voort. En het ene ogenblik moet je de waarheid zeggen en het andere ogenblik mag dit niet, en je mag niet terugzeggen wat ze tegen je gezegd hebben, en zo voort. Er is altijd wel een juffrouw of een heer, of je vader of de priester, of een oudere jongen die je wat verbiedt, ook als je stilstaat als een pilaar... En als je op de loop was voor de ene straf, dan lag de andere al voor je klaar. Het is natuurlijk zo dat elk cultuurpatroon berust op discipline, die verinnerlijkt en tot een gewoonte moet worden. Wij kunnen niet buiten de gemeenschap treden, die een gedwongen vereniging is. Maar hoe minder we in dezelfde tredmolen lopen, hoe beter. En waar een kind zijn eigen gang kan gaan, late men het gaan. Hoe minder het wordt verontrust door ouderen, des te rustiger zal het worden. Er blijft dan toch nog meer dan genoeg dwang over...

A.

Rudolf Bergander: Kindergarten (1954)

In het vervolg zult u me op deze plaats ongeillustreerd aantreffen. Zelf vind ik het prettiger zo, al ben ik de heer Van Straten en zijn vrouw heel erkentelijk voor de moeite, die ze gedaan hebben, om bij mijn moeilijk te illustreren teksten steeds maar weer een passend plaatje te vinden. Een heksenwerk, ik weet het, want ik heb het zelf ook jarenlang gedaan, tot ik er dol van werd. U mag dus voortaan uw eigen fantasie in werking zetten en dat kan dan meteen: 't Is in de voor-avond, een uur of half zes, donker. Over de weg van Amsterdam naar Den Haag rijdt een rode 2 C.V., met twee keurig geklede figuren erin: mijn man en ik. 'Weet jij nog hoe we moeten?' vraagt hij. 'Nee,' zeg ik, 'dat weet jij! Jij moest zo nodig opbellen vanmiddag, om te vragen, hoe we rijden moesten. Nu hoor jij het te weten!' 'Ik weet het ook wel,' zegt hij weer, 'bij 't viaduct rechts af, maar ik zie helemaal geen viaduct.' 'Kunst,' zeg ik, 'we zijn pas in Wassenaar en 't viaduct is in Den Haag.'

Het klonk allemaal niet erg vriendelijk, ik geef het toe, maar ik was ook een beetje in mijn wiek geschoten, omdat mijn echtgenoot - terecht ook wel - mijn kennis van het Haagse stratenet in twijfel had getrokken. Ik ken Den Haag ook helemaal niet, maar we moesten voorbij Madurodam en het K.L.M.-gebouw en dan nog verder, naar het eindpunt van de bus uit Amsterdam, en dat wist ik allemaal wel. Tenminste bij daglicht. Voor alle zekerheid had mijn man daarom 's middags de vrienden, die ons ten eten gevraagd hadden, nog maar eens opgebeld, om het zich nog eens haarfijn te laten uitduiden. Nu ja, vond ik, dan moest hij het zelf maar weten ook!

't Ging vlot, dat moet ik toegeven. We passeerden alle bekende punten. Alleen die Hagenezen toeteren wel gauw. Een kortaangebonden volkje. Als je even aarzelt, meteen een loei op de claxon, achter je. Opeens wisten we 't echt even niet, links of rechts. We namen, heel langzaam, turend naar alle kanten, de bocht naar rechts. Daar passeerde ons een auto, luid toeterend, met een heer en een dame erin, die naar ons omkeken. Niet zo erg vriendelijk, meende ik, maar mijn man had de auto van onze gastheer en gastvrouw herkend en riep opgewekt: 'Dat zijn ze! Die hebben ons natuurlijk op dit moeilijke punt opgewacht! Wat aardig!' En hij begon de auto te volgen, straat in, straat uit. 't Was toch nog ingewikkelder, dan ik gedacht had. 'Zijn ze het wel?' vroeg ik na een poosje. 't Duurde zo lang en ik kreeg een heel lugubere gedachte, maar mijn man wuifde al mijn bedenkingen weg. Onzin! Hij zag het toch! Zò zat Jan altijd achter 't stuur! Typisch Jan! Ja, zeg, hij zou Jan niet kennen! Nee, die was goed! En bij 't volgende rode stoplicht zwaaide hij even naar Jan, die overigens niet meer omkeek. Zijn vrouw ook niet. De auto voor ons zwenkte een zijstraat in en daarna nog een heleboel andere zijstraten, met ons steeds aan z'n achterbumper. Een bloemenbuurt was het, aan de straatnamen te zien. Wij moesten de componistenbuurt hebben. De auto ging langzamer rijden en stopte aan het trottoir. Het echtpaar, dat erin zat, bleef strak voor zich uitkijken, toen we er voorbijreden. 't Was Jan niet.

Van Goudsbloem tot Mozart werd een, ruim een half uur durende lijdensweg. Terwijl rijdend Den Haag ongeduldig toeterde, bekende lopend Den Haag ons, dat ze 't ook niet wisten. En ondertussen zaten Jan en zijn vrouw thuis en vroegen zich af, waar we bleven. Ze hadden het ons toch duidelijk genoeg uitgelegd.

TEN AFSCHEID

De redacteur die jarenlang Mens en Wereld heeft gemaakt, is per 1 januari vervangen; op eigen verzoek. Bonger is redacteur geweest van 1953 tot 1959. Toen vond hij het genoeg. Zijn tijdelijke opvolger Van der Vliet moest in 1964 wegens zijn gezondheid deze taak weer neerleggen. En het was opnieuw Bonger, die met een vanzelfsprekend verantwoordelijkheidsgevoel in de bres sprong. Hij heeft het nog drie jaar gedaan. Met toewijding, met bekwaamheid en met overtuiging.

De taak van redacteur van Mens en Wereld is niet gemakkelijk. Het blad moet eenvoudig zijn, maar niet oppervlakkig; afwisselend, maar niet chaotisch; bij de tijd, maar niet echt actueel (omdat dat technisch niet kan). Bovendien moet de redacteur onafhankelijk zijn, zonder uit het oog te verliezen dat hij werkt in teamverband met het hoofdbestuur; zijn beleid moet daarmee in overeenstemming zijn zonder de schakering van meningen te kort te doen.

Is Bonger daar geheel in geslaagd? Hijzelf is de eerste om te erkennen, dat het niet volledig is gelukt; ook al door de financiële en technisch beperkte mogelijkheden. Maar hij is er dikwijls zeer dicht bij geweest. En wie van nabij zijn werkzaamheid heeft kunnen volgen, weet hoeveel volharding en vindingrijkheid dat heeft gekost. En als er op het congres kritiek was, dan kon hij die beantwoorden op zijn onnavolgbare, geëmotioneerde maar ingehouden manier, waarmee hij iedereen wist te winnen, die oog had voor oprechtheid, overtuiging en zindelijk denken.

Bonger is geen erg makkelijk mens; gedreven door sterke innerlijke krachten koos hij zeker niet de weg van de minste weerstand. Hij kon fel zijn als hij dat nodig vond. Maar hij is ook een redelijk mens, die vóór alles beseftte dat de waarheid in de schakeringen ligt. Daarom kon men toch goed met hem samenwerken. Natuurlijk heeft hij het niet iedereen naar de zin kunnen maken. Maar hij heeft met weinig middelen veel gedaan. Daarvan getuigen de jaargangen van Mens en Wereld

met hun zo belangwekkende verscheidenheid, als men ze nog eens doorbladert.

Bonger is afgetreden, als redacteur. Hij blijft lid van het hoofdbestuur. Daarom is dit afscheid – gelukkig – geen volledig afscheid; en dit afscheidswoord, geen echt afscheidswoord. Maar wat Bonger voor Mens en Wereld gedaan heeft, is al genoeg. Met hem gaat een redacteur heen, die het blad eerlijk en trouw gediend heeft en daarvoor persoonlijke offers gebracht heeft. Dat is te zeldzaam om niet met echte erkentelijkheid vermeld te worden.

Tegelijk met de redacteur treedt ook de redactie-secretaris af: J. van Straten. Ook hij op eigen verzoek. Ook hij na een tweevoudige ambtsperiode: eerst van 1954 tot 1957 en daarna van 1965 tot nu. Van Straten hield de gang er in, actief en levendig, en ook als een goed organisator. De medewerkers zullen zijn briefjes en telefoontjes, gemoedelijk maar klemmend, niet licht vergeten. Hij wist er uit te halen wat er in zat en heeft zo menig artikel losgekregen.

Zijn eigen journalistieke ervaring kwam hem bij zijn werk voor Mens en Wereld goed te pas. Als ervaren journalist kon hij met de drukkerij overleggen in de technische taal van het vak. Over de opmaak van het blad kon hij als vakman meespreken. Ook hij heeft getoet met het gebrek aan ruimte, aan middelen, maar ook hij heeft met geringe mogelijkheden veel gedaan. De verbetering van het uiterlijk van Mens en Wereld was zijn voortdurende zorg.

Met Van Straten treedt één van die medewerkers af, die evenals Bonger, de geschiedenis van het Humanistisch Verbond van het begin af hebben meegemaakt. Dit afscheid zal hen aan het hart gaan, al hebben zij het zelf gewild. Maar de wetenschap dat zij aan dit blad en daardoor aan het Verbond hun beste krachten hebben gegeven, zal henzelf tot voldoening stemmen en hun opvolgers tot aansporing zijn. Om het werk even toegewijd en zo mogelijk beter te doen.

JvP.

WELKOM

A. L. Constandse is voor weinigen een onbekende. Hij is een publicist van naam met een lange staat van dienst in de beweging van de vrije gedachte. Hij is al jaren lid van het Humanistisch Verbond, waarvan hij ook oud-H.B.-lid is. Op het congres 1967 werd hij benoemd tot redacteur van Mens en Wereld en nu aanvaardt hij deze functie. Wij mogen van hem als redacteur veel verwachten en dat doen we ook.

Het heeft geen zin een nieuwe redacteur met fanfares binnen te halen. Samen met de nieuwe redactie-secretaris, F. C. van Soesbergen van het Centraal Bureau, zal hij Mens en Wereld moeten vorm geven als de spreekbuis van het Humanistisch Verbond en een spiegel van de tijd. Bij het begin van deze taak wensen wij hun daarbij alle succes toe. Een nieuwe periode begint. Welkom.

JvP.

Onbehagen en levensmoed

(Vervolg van pag. 1)

de mensheid herkennen. Maar dan moet men het beeld ontdoen van alle kerkelijke en theologische interpretaties en toevoegsels. En aangezien dit bezwaarlijk gaat geven de onkerkelijke humanisten er de voorkeur aan de taal der mythe te vermijden.

NU was er aan deze anti-kerstfeest-manifestatie ook een aspect, dat wij specifiek christelijk noemen. Juist degenen die nog tot een kerk behoren moeten (zoals hier gebeurde) het kerstfeest schijnheilig noemen. Maar alleen de kerstviering? Onze maatschappij is door en door onchristelijk, als men uitgaat van het Evangelie, en vooral Tolstoj heeft daarop de nadruk gelegd. Voor de ongelovige humanisten echter heeft Kerstmis niet de speciale betekenis, die christenen daaraan toekennen. Voor hen is de zonnewende een natuurgebeuren, dat al eeuwen lang vóór het christendom is gevierd. En daarin is de zon 'het licht der wereld.' Men mag dit ook als een zinnebeeld zien van een overwinning op de duisternis in alle betekenissen. Het natuurfest echter kan men slechts vieren in de twee weken rond de jaarwisseling. En alle ellende in de wereld, alle verschrikkelijke vormen van leed kennen de behoefte niet uit om een aantal dagen van het jaar te wijden aan de blijdschap, die een levensdrift is. Niet in zak en as bestrijdt men sociale en politieke ellende. Zeker, wie de zwarte realiteit ontkent vervalst het beeld der werkelijkheid. Maar wie idealen nastreeft heeft geen illusies, juist de tragiek van het bestaan drijft hem tot zijn streven, en toch kan hij niet afzien van feestdagen in zijn leven. De commerciële exploitatie daarvan, het pralende vertoon van weelde, de zinloze oververzadiging, zij kunnen afstotend zijn, want zij hebben niets meer te maken met de behoefte aan levensvreugde. Dat wij het oude Germaanse Joelfeest vieren mag echter geen verwijt zijn, evenmin als het feit dat wij recht hebben op materiële, zinnelijke en geestelijke genietingen. Wie protesteert tegen tirannie en geweld is niet lustvijandig.

Maar dit zullen de bedoelde predikanten wel met ons eens zijn. Er is moed en levenslust nodig om niet te wanhopen, want hoe zouden wij anders in ons bestaan kunnen volharden? Waardevol blijven daarom voor ons de woorden van Spinoza: Goed handelen en blijmoedig zijn.

Constandse.

Radiolezingen

Hilversum I, zondag, 7 januari 9.45–10.00 uur: P. Spigt: 'Waarom ben je Sussja niet geweest?'

Hilversum II, zondag, 14 januari 9.45–10.00 uur: H. Bonger.

Mahlzeiten

DE WERKELIJKHEID ALS ONGRIJPBAAR IDEEAAL

Heidi Stroh en Georg Hauke

WIE een werkelijkheid wil scheppen, schiet altijd zijn doel voorbij. Edgar Reitz, een nu 35-jarige Duitse cineast was een van de 26 heethoofdige cinefielen die op 28 januari in het Oberhauser Manifest 'Papa Kino' voor dood verklaarden. 'Der alte Film ist tot. Wir glauben an den neuen!' 'De meeste films zijn dramatische verdichtels,' verklaarde Reitz later bij de première van zijn 'Mahlzeiten,' die de pretenties van Oberhausen (na vijf jaar pijnlijk stilzwijgen) moest waarmaken. 'Verzonnen verhalen zijn onwillekeurig zó geconstrueerd, dat vrijwel ieder détail een bewijs moet zijn voor de geloofwaardigheid ervan. Er moeten zo min mogelijk vragen overblijven; dat heeft onze opvoeding ons geleerd, die causaal van karakter is. De wereld schijnt ons dan pas geloofwaardig voor te komen als zij causaal, logisch verband legt. Werkelijke verhalen kan men echter juist daaraan herkennen dat zij een veelvoud van vragen uitlokken, die uit de geschiedenis zelf niet te beantwoorden zijn.' Dergelijke vragen, meent Reitz, moet men niet stellen aan de auteurs, maar aan de werkelijkheid.

EDGAR Reitz heeft echter met deze 'beginsel-verklaring' rond zijn eerste speelfilm Mahlzeiten allermint nieuwe wegen in de hedendaagse cinema ingeslagen. Grotendeels conformeert hij zich gewillig aan de opvattingen van de Franse filmpaus Jean-Luc Godard. Binnen de wereld van de Duitse cinema zijn deze woorden echter veelbelovend; ze betekenen een zich definitief afzetten tegen de eeuwige romantiek van 'darteile Dirndl's en vrolijke Buben – made in Germany' en een verwantschap met een wat meer eigentijdse mentaliteit van filmmaken.

In Mahlzeiten heeft Reitz de werkelijkheid willen kopiëren. Een authentieke geschiedenis die hij reconstrueerde uit een brief van een in Amerika woonachtige vrouw vormde het uitgangspunt van wat hij noemde 'een observatie van de werkelijkheid met behulp van de perfect-precies registrerende camera.' Het raam van het verhaal is hoogst eenvoudig en schematisch. Een jonge leerlinge van een fotovakschool, Elisabeth, ontmoet een medisch student, Rolf. Ze gaan volkomen in elkaar en elkaars werk op, trouwen, en Elisabeth wordt snel achtereen vijf keer zwanger. Rolf pleegt zelfmoord. Elisabeth leert kort daarop een jonge Amerikaanse beeldhouwer kennen; een romantische bruiloft en met de kinderen vertrekken ze naar Amerika; voilà. Reitz blijft in grote lijnen inderdaad zijn principes trouw. Hij doet vrijwel niets om het verhaal geloofwaardiger te maken dan het is; het zij zo en daarmee uit.

INTUSSEN is het gebrekkige beeld dat van deze affaire blijft hangen indringend genoeg om er niet direct aan voorbij te lopen. Niet omdat Mahlzeiten zo goed is, maar omdat mensen en menselijkheden in hun onverklaarbare grilligheid blijven intrigeren. Elisabeth (Heidi Stroh) maakt de indruk van een jonge vrouw te zijn die in haar ongebreidelde drang naar de zalige geluksbeleving de introverte, idealistische Rolf (Georg Hauke) meesleept. Wanneer de werkelijkheid hen daarvoor ter verantwoording roept en natuurlijk juist Rolf voor de maatschappelijke gevolgen komt te staan (al eerder had hij zijn studie opgegeven – een verstandelijke capitulatie voor de gevolgen van beider emotionele droomwereld

waarin het moederdier Elisabeth steeds voorop loopt) vlucht deze weg in zelfmoord. In een langdurige scène treft hij pijnlijk-precies voorbereidingen voor zijn dood door uitlaatgas in zijn auto te leiden (het sarcasme van Reitz laat dat natuurlijk uitgerekend een Volkswagen zijn). Elisabeth blijft hierdoor niet ongeschokt, maar haar totale onbegrip voor deze daad verklaart wel het gemak waarmee ze hertrouwt en – naar men veilig kan aannemen – opnieuw bevrediging vindt, want het laatste wat zij inziet is wel dat haar liefde op hol geslagen is en daardoor op den duur in conflict komt met de normatieve samenleving waar uiteindelijk ook zij mee te maken heeft. Voortdurend gaat het haar om een geïdealiseerde vorm van persoonlijk geluk en erotische bevrediging, waaronder tenslotte geen zinnig mens nuchter kan blijven. Het enige realistische trekje dat haar geschiedenis vertoont is Elisabeths bekering tot het geloof van de Mormonen; haar wat naïeve poging het gevoelsmatige freewheelen in sociaal aanvaardbare banen te leiden.

MAHLZEITEN vertoont qua inhoudelijke stof opvallende overeenkomsten met Agnes Varda's Le Bonheur (1965). In beide gevallen ging een huwelijkspartner te gronde aan de ongeremde en ambitieuze zucht naar geluksbeleving van de ander – al is het nog zo te goeder trouw. De dramatische constructie van Agnes Varda's studie van het geluk die Le Bonheur zo'n onwezenlijk en idyllisch-sprookjesachtig karakter meegaf, heeft Reitz willen vermijden door zich op de realiteit te beroepen. Afgezien van het feit dat hij zijn verantwoordelijk aandeel daarmee naar het ongerijmde afschuift (op deze wijze zouden hem slechts de filmtechnische tekortkomingen van Mahlzeiten te verwijten zijn), maakt hij een grote denkfout door te menen de werkelijkheid te dienen door naast de twee hoofdrolspelers louter amateurs te gebruiken in hun eigen beroep, de dialogen goeddeels te laten improviseren, zonder proefopnamen te draaien en de acteurs zelf de decors te laten inrichten.

Edgar Reitz heeft gelijk als hij meent dat verzonnen verhalen ontoereikend zijn om de werkelijkheid vast te leggen. Mahlzeiten bewijst echter dat wie de werkelijkheid wil vastleggen en vasthouden, hoe precies-perfect ook, eveneens bedrogen uitkomt.

CASPER VOGEL

*Wie mij van mij geneest,
kent mij en mijn geheim
maar weet van wat ik ben
slechts wat ik ben geweest.*

*Wie mij aan mij onttrekt,
heeft mij en mijn geheim
maar heeft van wat ik ben
slechts wat ik heb bedekt.*

*Wie mij met mij verzoent,
kent mij noch mijn geheim
maar heeft in mij mijzelf
en mijn geheim vermoed.*

NEELTJE MARIA MIN

Uit 'Muza' (oktober 1966), Tijdschrift voor Letteren.

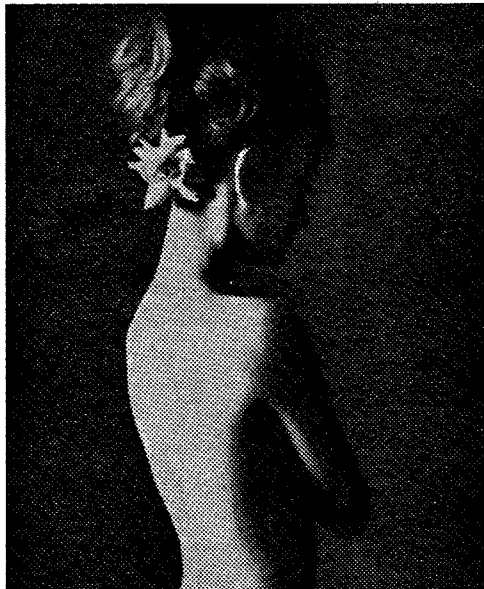
Kwade tijden en goede zeden

HET zijn kwade tijden voor de bewakers der goede zeden. De feestdagen van december werden bijna overschaduwd door de felle kritiek van mevrouw Haya van Someren-Downer op een VPRO-programma, waarin bierdrinkende soldaten (niet overlopende van liefde voor de militaire dienst) in de trein werden ondervraagd. Meijuffrouw Klompé, onze bewindsvrouw voor cultuur, vond dit rauwe realisme 'ook ver beneden het peil van goede smaak,' en zij zat er erg mee in, maar bepaald onthutst leek zij toch niet. Er waren andere programma's, die haar zorgen baren. (Volgens elke minister in deze regering wordt er veel te veel gebaard, dat mis is). En zij noemde programma's van de NVSH, aangaande seksuele voorlichting. Dat de VPRO een blote jonge dame heeft laten zien (overigens heel decent) wekte slechts een storm in een glas water.

In het dagblad De Tijd vonden wij nu een vraaggesprek met Prof. H. Ruygers (van de katholieke universiteit te Nijmegen) dat verkwikkend mag worden genoemd. Hij ziet in de belangstelling voor sex een positief gericht zoeken naar nieuwe funderingen voor de moraal. Een reactie op het strenge puritanisme en op het heendraaien rond de hete brei. 'Veel liever dan die broeierige sfeer is mij de eenvoudige vertoning van het naakt, zoals dat in musea geschiedt, en bijvoorbeeld in Rome op pleinen, in paleizen en zelfs in kerken staat uitgesteld.' Hij acht het een illusie te geloven dat de discussie over seksualiteit zal verdwijnen. Sex zal onrust blijven wekken.

'Het is een utopie te verwachten dat seksualiteit nog eens in onze cultuur een volmaakt rustig gegeven zal worden, volkomen geïntegreerd in ons bestaan.' Daarom stemt Prof. Ruygers ook niet in met banvloeken tegen de NVSH. En des te meer omdat hij meent dat seksuele anarchie onbestaanbaar is. Er zal altijd een behoefte zijn aan regulatie, zij het op nieuwe basis. Ook over prostitutie en pornografie zei hij heel verstandig dingen. Dit kan, wanneer men zelf evenwichtig is, niet gedreven door angsten (onder andere angst voor zichzelf) en met genoeg innerlijke rust om zich naar eigen aard te handhaven op de woelige golven van het tegenwoordige bestaan. Wie alarm slaat omdat ongewenste realiteiten worden onthuld is vaak zelf onzeker.

De eerbied voor ieders vrijheid houdt natuurlijk in, dat aan niemand mag worden opgedrongen wat hem (in beeld of woord) onbehaaglijk stemt. Maar wie wordt daartoe gedwongen? In de lawine van informatie en suggestie, die op ons afkomt, is strenge selectie zelfs een voorname deugd. Maar liever geen censuur, wel opvoeding tot zelfstandigheid van keuze.

DE STEM VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

In de vergadering van 15 december j.l. heeft het Hoofdbestuur besloten in verband met de Griekse kwestie een telegram te zenden aan de Minister van Buitenlandse Zaken. De inhoud hiervan luidt als volgt:

'Aan Minister v. Buitenl. Zaken.

Zelfs de schijnbare wettigheid van het Griekse juntaregiem, dat nu al maanden met schending van zelfs de meest fundamentele mensenrechten regeert, is na de jongste gebeurtenissen op zijn minst genomen betwistbaar geworden.

Gezien de Nederlandse bijzondere verantwoordelijkheid jegens de vrijheid van het Griekse volk in het algemeen en met het oog op het Griekse NAVO-lidmaatschap en het geassocieerd lidmaatschap met de EEG in het bijzonder, verzoeken wij dringend de kwestie van de erkenning van het regiem nog eens zorgvuldig te overwegen en in elk geval te bevorderen, dat Griekenland geen financiële voordelen uit de EEG-associatie meer geniet en zijn ideologisch isolement ten opzichte van de Westerse wereld, waarin de Griekse junta zich plaatste, zo volledig mogelijk wordt onderstreept.

H.B. Hum. Verbond.'

Mutatie van de mensheid

ROBERT COLBORN schrijft in 'International Science and Technology' (van augustus 1967) over het verband tussen hippies, onschendbaarheid van de persoon en de toekomst van de mensheid. Hij schrijft in een technologisch tijdschrift, dat internationaal bekend is, en hij doet het op tijd.

'Mijn avonden breng ik door in Greenwich Village, een kleine plaats waar ik getuige ben van een excentrieke manier van leven die in Amerika voorkomt. Ik ben mij daardoor ervan bewust geworden, dat er een alternatief is voor de wereld van de squares (de aangepaste burgers) en dat er ook een andere leefwijze mogelijk is. De hippies (zelf noemen zij zich liever 'bloemen-mensen' of 'de liefde-generatie') zijn duidelijk bezig met levenswaarden die totaal verschillen van de waarden waar de activisten en de bohemians van vroeger voor leefden.

De hippies zijn eerder passief dan strijdlustig. Ze zijn religieus op een on-godsdienstige manier die oosters lijkt. Ze zijn geïnteresseerd in roesmiddelen, niet zozeer voor de sensatie of om uit de ellende te vluchten, maar omdat zij bewust en bijna pedant vastbesloten zijn om hun eigen persoonlijkheid te manipuleren, te beïnvloeden, teneinde zelf minder individualistisch en minder bezeten-actief te worden... de term 'gemeenschap' (communion) is bij hen erg in trek. De zachtheid en de humor, die zij nu en dan in hun levensstijl demonstreren, kon ik niet nalaten sympathiek te vinden... de manier bijvoorbeeld waarop zij met het publiek en met de politie omgaan.

Het hippy-verschijnsel kan een kortstondige mode zijn, maar het kan ook een aanwijzing zijn voor datgene waar het gevoeligste deel van de jongere generatie naar toe leeft. Onlangs realiseerde ik me met zoiets als een huivering, dat de hippies mij misschien laten zien waar de eerste rimpelingen van een nieuwe toekomst op ons afkomen. Ik moet nu eigenlijk even 'overschakelen' om duidelijk te maken wat ik bedoel...

Ongetwijfeld hebben wij in de laatste decennia weergaloze energie besteed aan de ontdekking van de natuur en aan het onderzoek van de natuurwetten. Als gevolg daarvan hebben we gezien dat er een aantal verschrikkelijk-gevaarlijke tijdbommen onder ons bestaan liggen te tikken... de kern-energie... de biologisch-chemische beïnvloeding van de menselijke persoonlijkheid... de nadelige gevolgen van de technologie voor het sociale leven...

De mensen bedreigen elkaar met vernietiging en vervorming van lichaam en geest. Daarom is het nu, vandaag, nodig dat we krachtig stelling nemen vóór de integriteit en onschendbaarheid van de menselijke persoonlijkheid. Daarom ben ik van mening dat de toenemende behoefte aan 'privacy' zo belangrijk en goed is, zelfs indien die privacy belemmerend werkt op de efficiency van de politie en op de resultaten van het wetenschappelijk onderzoek naar het menselijk gedrag. We hebben het nodig, dat we onszelf ervan overtuigen dat deze aangelegenheid ernstig is. Dit brengt mij terug naar de hippies. Zij zijn helder, jong, en energiek genoeg om uit het normensysteem, dat ze op hun weg ontmoeten, uit te breken. Zij rebelleren tegen een overmatig-geleerde, overmatig gemechaniseerde samenleving. Maar misschien zijn zij wel de voorboden van een integraal-gemechaniseerde mensheid... hun speuren naar simpele manieren om de eigen persoonlijkheid te hervormen, terwijl ze opgewekt en zelfs blij rondscharrelen tussen de tijdbommen, wijst erop.' Tot zover Robert Colborn.

Eigenlijk bedoelt Colborn te zeggen, dat er geen jeugd-probleem is, maar een aanpassingsprobleem van de ouderen. Prof. A. de Froe heeft eens gezegd, dat de ouderen in een snel evoluerende wereld bijna allemaal onaangepast worden. In een bevolkingstoestand die verandert van dichtheid en daardoor van kwaliteit, van aard, blijven de ouderen vasthouden aan de traditionele norm van medemenselijkheid als een soort kuddegeest, een wegcijferen van jezelf ten bate van de kudde. Maar onze prioriteitskeuze dient te veranderen met het dikker worden van de mensenbrei... kiezen wij a priori voor de persoon of voor de menigte (de organisatie waar we bij horen)? Kiezen we a priori voor de zelfontplooiing of voor de menselijkheid? Zolang er verouderde vormen van medemenselijkheid worden geleefd en getolereerd, kies ik voor de zelfontplooiing, desnoods ten koste van de medemenselijkheid-van-die-oude-soort (een intolerante, grijze uniformiteit die verveelt en frustrert.)

Toch gaat het wezenlijk niet om het een óf het ander, want individuen maken de collectiviteit... het gaat eigenlijk om de uitbouw van een achtergebleven gebied van onze eigen persoon (want we zijn emotioneel zo onderontwikkeld dank zij een opvoeding van veel-weten, weinig-mogen en bang-zijn voor lichamelijke driften).

(Vervolg op pag. 7)

OOST EN WEST

op de drempel van een nieuw tijdperk

DIT opschrift is niet van mij. Het is de titel van een boek,* waaraan de schrijver, dr. S. W. Couwenberg, nog heeft toegevoegd: 'Van koude oorlog naar vreedzame wedijver en samenwerking.' Dat mag menigeen rijkelijk optimistisch klinken, wie zich daardoor van lezen laat terughouden, doet de auteur en zichzelf te kort. Als hij er aan begint, is de kans, dat hij ermee doorgaat tot aan het eind toe groot. Er zit lijn in het goed sluitend betoog, een lijn, die de schrijver geen moment uit het oog verliest. Zo wordt mogelijk: een korte samenvatting van de inhoud.

De verhouding Oost-West wordt in hoge mate beïnvloed door het beeld, dat mensen aan weerskanten van het ijzeren gordijn zich van de andere partij hebben gevormd. Dergelijke voorstellingen, ten tijde van hun ontstaan nog enigszins gegrond, maar ook toen al in bepaalde opzichten scheef getrokken, hebben een lang leven. Zij blijven ook als de situatie, waaruit zij voortkwam, tot het verleden gaat behoren. Door gevoelens van sympathie en antipathie ingegeven verscherpen zij de tegenstelling ten gevolge van een fatale neiging tot zwart-wit denken (als men dit nog denken noemen mag). Het zedelijk oordeel wordt vertroebeld door alles, wat van de andere kant komt, te wantrouwen en bewust of onbewust te verdraaien. Conflictstof wordt opgehoopt en als de veranderingen in de werkelijkheid zich niet desondanks doorgezet hadden, zou een uitbarsting al dichterbij gebracht zijn. Daarom bindt Couwenberg de strijd aan tegen sinds lang verouderde karikaturale beelden. Zijn wapens ontleent hij aan zijn studie over de wijzigingen, die zich voltrekken in de communistische en in de z.g. vrije wereld en hij hanteert die op overtuigende wijze. Hij blijft kritisch naar weerskanten en wekt bij de lezers geen onvoldoende gemotiveerde verwachtingen op. Aan voorspellingen gaat hij zich niet te buiten. Hoogstens wijst hij op zekere toekomstmogelijkheden en dat in uiterst voorzichtige bewoordingen.

Veranderingen, welke?

1. 'In het Westen is een kentering ingetreden in de houding t.a.v. de communistische wereld'. Duidelijk tekent zich een streven naar objectieve voorlichting af,¹⁾ dat na het uitbreken van de koude oorlog ver te zoeken was. 'Genuanceerd denken, dialoog met de communisten, uitbreiding van de Oost-West-contacts, dit zijn de leuzen, die in de laatste jaren in het Westen opgang hebben gemaakt.'

Andere tekenen van die kentering: De 'reële kans, dat de maatschappelijke stelsels in Oost en West onder de invloed van de vreedzame wedijver tussen beide, zoals beoogd door de Sowjet-conceptie van vreedzame coëxistentie, op den duur in belangrijke mate naar elkaar toegroeien'. De voorzichtige pogingen van Amerika toenadering te zoeken tot Oost-Europa. De wijzigingen in de West-Europese machtsverhoudingen en de daarmee samenhangende kritiek

op het Westerse bondgenootschap. Hernieuwd streven naar neutraliteit ten opzichte van de oude tegenstelling.

2. De ideologische verdeeldheid in de communistische wereld waar naast, eigenlijk tegenover, een dogmatisch marxisme (nog terecht naar Karl Marx genoemd?) een socialisme, dat aanpassing zoekt bij de gewijzigde economische omstandigheden. Revisionistische denkbeelden komen in verschillende vormen omhoog. De roep om een wetenschappelijke behandeling van sociale en politieke vraagstukken in plaats van een dictatoriaal opgelegde wordt in het Oosten gehoord.

3. Het op de achtergrond treden van de voorname karaktertrek van het socialisme, internationale solidariteit, ten gevolge van het opkomen van een nationaal-communisme (Roemenië, Hongarije, Polen en eigenlijk al eerder Rusland, misschien ook China,) waardoor de verdeeldheid versterkt wordt.

4. Een kritisch zich bezinnen op de in het Oosten nog steeds hardnekkig gehandhaafde en toch verouderde tegenstelling tussen kapitalisme en communisme. De ontwikkeling van de eigendomsverhoudingen en -opvattingen in Oost en West ondermijnt de beelden, die het anti-communisme en het anti-kapitalisme nodig hebben om hun bestaansrecht te bewijzen.

5. 'In het kader van de 'vreedzame coëxistentie' groeit er een verwarringwekkende tegenstelling tussen de Sowjet-ideologie en de Sowjet-politiek... Overheerst in de ideologie... een onverzoenlijk vijandige instelling tegenover de kapitalistische wereld, in de politiek zien we daarentegen een meer genuanceerde... een meer gematigde en tot compromissen geneigde houding tot ontwikkeling komen'. Dat deze gang van zaken tweërlei uitleg toelaat steekt de schrijver niet onder stoelen of banken. Dit kan tekenen van 'een verslappening van het oude revolutionaire élan' zijn, of 'een doelbewust streven... om de niet-communistische wereld... in slaap te sussen'.

Slotsom

De behandelingswijze van dr. Couwenberg zal in humanistische kringen ongetwijfeld instemming vinden. Hij laat de feiten spreken. Weliswaar onderstelt dit, dat hij het zijns inziens minder belangrijke ter zijde laat en dat in deze keuze een persoonlijke voorkeur een rol kan spelen. Ik meen, dat hij er in geslaagd is dit subjectieve element tot een zeer kleine afmetingen terug te brengen. En het door hem gestelde doel, de gevaarlijke beelden onschadelijk te maken heeft hij door deze grondige studie gediend. Onder ons zijn er verscheidenen, die het al te gemakkelijk, onverantwoord oordelen over, 'de anderen' hun waarschuwend woord hebben laten horen. Mag ik tot slot er een in de herinnering terugroepen? Het is van Schaper, geknipt uit het zondagmorgense Woord van de Week. 'De taak van het humanisme als geestelijke beweging zou m.i. kunnen bestaan uit de doorbreking van al de geestelijke barrières, die voorkomen uit of gebaseerd zijn op de talloze ideologische tegenstellingen, zwart-wit schema's, vormen van wederkerige afgrenzing en apartheid, isolering en discriminatie, waarvan de wereld nog altijd vol zit. Het zijn die barrières, die elk wederzijds verstaan, elke sfeer van vertrouwen elke mogelijkheid tot verstandhouding en toenadering verijdelen en daardoor de atmosfeer van wantrouwen, spanningen, angst en dodelijke vrees voortdurend versterken.'

Pr.

Mutatie van de mensheid

(Vervolg van pag. 6)

De hippies kiezen éézijdig voor zelfontplooiing en veronachtzamen hun bijdrage aan de samenleving, omdat zij éérst, vóór alles aandacht eisen voor de nieuwe urgenties van een nieuwe situatie. De ouderen van de gevestigde orde slagen er niet in de toewijding van de jongeren voor deze gang van zaken te winnen... waarom niet?... omdat de ouderen zelf tonen bereid te zijn de hele zaak te vergifigen en op te blazen uit politieke prestige-overwegingen (verdediging van de democratie, terugdringen van de dictatuur etc.). De jongeren zijn te intelligent om de dubbele moraal van de gevestigde orde (je mag niet vrijen maar wel vechten) niet te doorzien, bovendien doorzien ze de plichtsgetrouwheid van de ouderen en ze weten dat hebzucht de meesten aan het werk houdt. Worden wij eerlijker, dan kunnen we misschien de jongeren, die aan de kant staan, winnen voor deelname. Maar eerst moet de benepen schijnheiligheid uit onze betogen verdwijnen; en wanneer de jongeren ons daartoe kunnen dwingen dan hebben ze ons een dienst bewezen.

Ik mag, als oudere, mijn eigen generatie niet sauveren, hoeft niet loyaal te zijn met de gevestigde orde (verwijten dat ik niet medemenselijk zou zijn, zijn misplaatst) want ik moet vooral de eerlijkheid, de zelfontplooiing stimuleren (eerst mijn eigen). Dat is een individueel probleem en daarom ook een mondiaal probleem. Hoe verleidelijk het ook is om de Eichmanns en de Johnsons te beschuldigen van de menselijke ellende, het is niet intelligent genoeg als ik dat doe; ik kan weten, dat zij en hun helpers niet beter weten, nooit beter hebben geleerd, omdat ze deel uitmaken van dat corrupte systeem van medemenselijkheid-oude-soort.

Een normen-systeem dat produktie, consumptie en groepsloyaliteit hoger noteert dan bewustzijnsexpansie, zelfvertrouwen en persoonlijke vrijheid, raakt uit de tijd. Doel van dit artikel is: ruimte vragen voor nieuwe (minderheids)-normen!

H. R. O. SNIJDER

BOOM KAN BOS REDDEN

DE tamarisk – een bloesemboom, die schaduw en beschutting biedt in woestijnachtige gebieden – kan in Israël misschien worden aangewend ter voorkoming van bosbrand. Twee geleerden van de universiteit van Tel Aviv hebben ontdekt, dat het heel moeilijk is de tamarisk te doen branden, evenals de naalden, die deze boom laat vallen. De oorzaak van de vuurbestendige eigenschappen van de tamarisk is – naar men aanneemt – zijn hoge mineraalgehalte, dat negentien procent bereikt van zijn droog gewicht. De boom scheidt ook zout af. Vrijwel elke nacht vallen zilte druppels van zijn takken. (Uit Unesco-Nieuws)

HET aantal inschrijvingen voor de technische scholen in Pakistan moet aan het eind van het Derde Economische Plan zes keer zo groot zijn als in 1965. Van 8300 in 1965 moet het stijgen tot 50.000 in 1970. De bestaande technische scholen zullen worden gereorganiseerd teneinde meer plaatsen te bieden en er zullen 135 nieuwe scholen worden geopend.

(Uit: Unesco-Nieuws)

Vredesresearch in Zweden

OP korte termijn zal in Zweden een Internationaal Instituut voor vredesresearch worden gesticht. De Rijksdag heeft van het lopende budget een bedrag van ruim zeshonderdduizend gulden bestemd voor dit doel.

Geschiedenis van het Humanisme in Nederland

door dr. A. L. Constandse

'een boeiende geschiedenis van een belangwekkende stroming die veel grote Nederlanders heeft voortgebracht.'

190 blz.

f 8,90

Essays van een Humanist

door Julian Huxley

Nu in Nederlandse vertaling.

Enige opstellen van deze bekende auteur, die hiermede een eigen bijdrage aan de humanistische gedachtenwereld levert.

263 blz.

f 14,90

Jezus van Nazaret

10 visies op de figuur van Jezus Christus. (vanuit christelijk, humanistisch en joods, mohammedaans en boeddhistisch standpunt)

108 blz.

f 2,95

De tegenwoordige stand van het wijsgerig denken

door prof. dr. C. A. Mennicke
'vooral boeiend door de beschrijving van de existentialistische levenshouding.'

163 blz.

f 5,50

Bevrijdend Humanisme

door H. Lips

Een belichting van vele facetten van het humanisme, geschreven in een voor ieder verstaanbare taal.

152 blz.

f 3,90

Kennis van Goed en Kwaad

door dr. Libbe van der Wal

'de schrijver richt zich tot de ontwikkelde lezer, van wie hij geen filosofische geschooldheid eist. Hij vermijdt het vaak hinderlijke vakjargon. Zijn betoog is glashelder, zijn wijze van schrijven levendig en boeiend.'

270 blz.

f 6,90

U kunt deze uitgaven bestellen bij het centraal bureau van het Humanistisch Verbond, Postbus 114, Utrecht, bij voorkeur door storting of overschrijving van het verschuldigde bedrag op giro 304960 t.n.v. het Humanistisch Verbond, Utrecht.

Een goed idee!

Geef uw vrienden en bekenden de

Kalender 1968

van het Humanistisch Verbond. Een weekkalender, in 2-kleurendruk.

Prijs f 3,25 p. stuk.

Bestellingen gaarne per giro op rekening 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht.

„VERANDEREND LEVENSBESEF”

samengesteld door Mevr. Hella S. Haasse, Ds. E. van Bruggen, Prof. Dr. H. Freudenthal, Prof. Dr. T. T. ten Have, Ds. S. J. Popma, J. Reehorst, Dr. C. Scharff O.S.A. en Prof. Dr. R. Schippers. Uitgave Nederlands Gesprek Centrum.

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door storting of overschrijving van f 1,50 op postrekening 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond Utrecht, met op het strookje de vermelding N.G.C. nr. 28.

Zojuist verschenen:

„Het Humanistisch Verbond”

141 blz. — prijs f2,-

Sinds de oprichting in 1946 staat het Humanistisch Verbond in de belangstelling... ook van jonge mensen.

Wat wil dat verbond nu eigenlijk?

Dit boekje geeft antwoord op die vraag. Het laat een aantal voor- aanstaande humanisten, maar ook tegenstanders aan het woord. Een poging tot eerlijke voorlichting dus...

Te bestellen, bij voorkeur door storting of overschrijving van f 2,- op giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht.

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 40 cent aan postzegels insluiten.

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

voor wetenschap en cultuur,

wil een blad zijn voor de verdieping van de humanistische overtuiging

Het decembernummer bevat o.a.

bijdragen van Annie Romein-Verschoor, L. van Gelder en H. A. Enno van Gelder

Proefnummer op aanvraag.

Abonnementsprijs:

f13,50 per jaar (voor donateurs en contribuanten van Socrates en voor studenten f12,- per jaar).

Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan

HUMANISTISCHE STICHTING

SOCRATES

Postbus 114, Utrecht

Giro 582293

MENS EN KOSMOS

Uit de inhoud: Dr. J. Niezing 'Het oorlogsbeeld als cultuurverschijnsel'; J. H. Bolt 'Planetisatie'; drs. D. E. King 'Impressies uit India'; dr. F. N. Sickenga 'LSD'; L. P. J. Braat 'Société Européenne de Culture' en dr. H. Groot 'Afrikaanse begrippen van tijd, geschiedenis en dood'.

Abonnementsprijs f15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever N. KLUWER-DEVENTER.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Gezond natuurlijk leven is vegetarisch leven. Een gezaghebbend oordeel over de modernste stromingen op voedingsgebied vindt u in de „Vegetarische Bode”. Een proefabonnement voor zes nummers ad f 2,50 zal u hiervan overtuigen.

Administratie: Admiraal de Ruijterweg 236 huis, Amsterdam W 2, postgiro 9266.